

1970'lerde bir gün, İstanbul'da, Türk Edebiyatı Vakfı'nın ince uzun salonunda Necip Fazıl Kısakürek'i dinliyorduk. Soru-cevap faslında ideolojiler hakkında ne düşündüğü soruldu. Necip Fazıl koltuğunda hafifçe diklendi, yüze yakın dinleyiciden her birine, sadece kendisine göz kırplıyormuş intibasını veren tikiinin birkaç kez tekrarlamasına izin verecek kadar bekledi. Sonra, her zamanki, söylediklerinin mutlak doğruluğundan şüphe etmeyen tavrıyla haykırdı: "İdeolojisiz insan hayvandır!" Bu söz ortada tokat gibi patladı. Gültekin Samancı'nın, ki rahmetli son derece sâkin bir insandı, yerinden fırladığını, kapıyı öfkeyle çarpıp çıktığını hatırlıyorum.

Son günlerde hem ideolojilerin, hem de Necip Fazıl'ın ard arda gündeme gelmesi bu konuşmayı hatırlattı. "İdeolojisiz insan hayvandır!" Peki de öteki tarafta da Cemil Meriç var: "İdeolojiler: İdrakimize giydirilen deli gömlekleri!" Kim haklı? Muhtemelen ikisi de haklı. Görünürdeki çelişki, "ideoloji" kelimesine verdikleri anlamda yatıyor.

Dünyanın en büyük ansiklopedisi Wikipedia'nın ideoloji maddesinde şu ekonomik ideolojiler sayılıyor: Yeşil iktisat, merkantilizm, karma ekonomi, sosyal Darwinizm, komünizm, laisses-faire ekonomisi ve serbest ticaret. Cemil Meriç'te bu tarz "ideoloji"lere muhalefet hissediliyor. Hele komünizm, sosyal Darwinizm ve Wikipedia'nın muhtemelen ekonomik değil diye saymadığı diğer ırkçı ideolojiler düşünüldüğünde rahmetli Meriç'e katılmamak mümkün değil. O anlamda ideoloji, hem idrakimize hem bilime ve bilim zihniyetine giydirilmek istenen deli gömleğidir.

İdeolojisiz insan olur mu?

Necip Fazıl ise, ideolojisiz düşünceyi değerlere dayanmayan düşünce diye algılamaktadır. Tabii, Necip Fazıl için "değerler" denince başta vahiy gelir. Hatta o andaki havasına göre "değerler" değil, "değer" denmesi gerektiğini bile söyleyebilir üstat! İşte onun hayvan dediği, değerleri olmayan dinsiz-imansız ve —yine havasına göre— milliyetsiz-vatansız mahlûktur. Buna da katılmamak mümkün mü? İdeoloji, doktrin gibi dar anlamda alınırsa, İslam ideoloji olamaz fakat geniş anlamda, dünya görüşü gibi, değerler gibi anlaşılırsa, evet ideolojisizlik düşünülemez. Necip Fazıl, ideoloji dendiğinde ikincisini anlamaktadır.

Modernizmin çocukluk çağında, bilimi yeni keşfetmenin ve bin yıllık kilise tutsaklığını kırmanın sarhoşluğu ile Avrupalı insanlar, mantık ve bilim dışında bir değere ihtiyaç bulunmadığını iddiaya kalktılar. İnsan düşüncesin son aşaması bilimdi. Değerler de bilim tarafından tayin edilecekti. En gelişmiş insan böyle bir pozitivist veya "ideolojisiz insan" idi. Duygular, inançlar, dinler gereksiz ve hattâ zararlıydı.

Bugün bile taraftarları var ama pozitivism denilen bu "ideoloji" bugün mağlup fikirlerden sayılıyor. Toplumların sadece zihinleri ile değil, hem gönülleri hem de zihinleri ile hareket ettiğini biliyoruz.

Yalnız toplumda değil, tek tek insanlarda bile his olmadan mantıklı düşünceye ulaşamayacağı anlaşıldı. Güney Kalifornia Üniversitesi hocası Nörolojik bilimin liderlerinden Antonio Damasio, "Dekart Hatası" (veya Türkçeye çevrilen haliyle "Dekart'ın Yanılgısı") kitabında, beynindeki bir hasardan ötürü duyguları yok olmuş bir hastanın,

rasyonel düşünce ve karar verme yeteneğini de kaybettiğini gösterdi. Bir bakıma, sübjektivite yoksa objektivite de mümkün olmuyordu.

Anayasalar ve ideolojileri

Öyle bir hale gelindi ki, bırakın sosyolojiyi, psikoloji ve nörolojiyi; işletme mühendisliği ve yönetim bilimi gibi alanlarda bile, “önce değerler” denmeye başlandı. Daha yirmi-otuz yıl önce bu sahalarda “hareket analizi” ve “bilimsel yönetim” modaydı. Küreğin sapı kaç santim olursa işçi azami verimi sağlar... Kaç mumluk aydınlatma en ekonomik çalışma şartlarını temin eder gibi problemlerle uğraşıyorlardı. Henry Ford’un, işçileri kast ederek, “Bana kollar ve bacaklar lâzım ama maalesef bunlar midelere ve kafalara monte edilmiş halde geliyor” dediği meşhurdur. 1950 bu zihniyetin zirve noktasıdır. Yirminci asrın ikinci yarısından itibaren pozitivizm bozgun üstüne bozguna uğradı.

1970’lere gelindiğinde “şirket kültürü”, “firmanın temel değerleri” gibi kavramlar öne çıktı. O kadar öne çıktı ki, aydınlatmadan ve kürek sapından bahsedilmez oldu. Bugün de ister genel müdür, ister başkan veya başbakan olsun, işe temel değerler, vizyon, misyon diye başlanmaktadır. Demek ki Necip Fazıl’ın söyleyişi ile yalnız insan değil, ideolojisiz toplum, hatta ideolojisiz şirket bile... Olsa olsa sürüdür.

Peki anayasalar? Anayasalarda ideoloji olur mu? Veya ideolojisiz anayasa nedir?

Haydi, sükûnetle ele almaya çalışalım. Bir devletin kuruluşunda bir takım değerler varsa bu değerlerin belirtileceği yer her halde anayasadır. Borçlar hukuku veya ceza kanunu değil... Devlet bir takım değerlere dayanmıyorsa, soğukkanlılıkla geri çekilip yeniden düşünün. Değerleri olmayan bir devlete gerçekten ihtiyacınız var mı?

Daha önce de yaptığım rahatsızlık verici bir turu tekrarladım. Hani bir zamanlar anayasada “Türk” geçmesin, anayasada millet adının geçmesi ayıptır deniyordu... Hatta her zaman yapıldığı gibi, dünyanın böyle milletsiz ve milliyetsiz devletlere doğru kaçınılmaz bir gidişi vardı ya. Sonra baktık ki Fransız, Alman, Ermeni, Yunan anayasaları bangır bangır Fransız, Alman, Ermeni ve Elen’den bahsediyor. Hatta mesela Yunan anayasası, “Elenler kanun önünde eşittir” gibi gayet acayip ifadeler içeriyor...

Benzer bir turu tekrarladım. Dünyadaki anayasalarda ideoloji var mı?

Fransız Anayasası 1789 Fransız devrimine atıf yaptıktan sonra hürriyet, müsavat ve uhuvvete dayandıklarını açıklıyor. (O tarihte öyle derdik; yeni hürriyet, eşitlik ve kardeşlik.)

İtalyan Anayasası’nın ideolojisi farklı: “İtalya, emeğe dayanan bir demokratik cumhuriyettir.”

Macar Anayasası, yakın tarihinin etkisiyle olmalı, ilk cümlede “sosyal pazar ekonomisi”ni hedeflediğini belirtiyor. Çin anayasasının ideolojisi, tahmin edebileceğiniz gibi bambaşka:

“Madde 1 [Sosyalist Devlet]

“(1) Çin Halk Cumhuriyeti çalışan sınıfın önderliğinde ve halkın diktatörlüğü altında bir sosyalist devlettir ve işçilerle köylülerin işbirliğine dayanır.

“(2) Sosyalist sistem Çin Halk Cumhuriyeti’nin temel sistemidir. Şahıs veya teşkilâtların sosyalist sistemi sabote etmeleri yasaktır.”

Müsaadenizle, ben de Necip Fazıl gibi, dini de ideoloji sınıfına dâhil addedebilirim. İlişki bire bir olmasa da, şüphesiz birçok ideoloji dinden tesir almıştır veya dine dayanan bileşenlere sahiptir. Anayasalara bakmaya devam edelim:

Danimarka Anayasası’nın dördüncü maddesi şöyle: “Danimarka Evanjelik Lutheran Kilisesi, Danimarka’nın Kurumsal Kilisesi’dir ve bu sıfatıyla Devlet tarafından desteklenecektir.”

Altıncı madde, “Kral, Evanjelik Lutheran Kilisesi’ne mensup olacaktır” buyuruyor.

İsviçre Anayasası, “Her şeye kadir Allah’ın adıyla” diye başlıyor.

Yunan Anayasası’nda (Madde 3/1) şöyle deniyor: “Yunanistan’da geçerli din İsa’nın Doğu Ortodoks Kilisesidir. Yunanistan’ın Ortodoks Kilisesi, başı olarak Rabbimiz İsa’yı kabul eder, Konstantinopolis’teki Büyük İsa Kilisesi’yle doktrinde ayrılmaz bütünlük içindedir...”

Ve anayasaların anayasası, AB Anayasası ne diyor: “Avrupa’nın kültürel, dini ve insani mirasından... ilham alarak... Manevi ve ahlaki mirasın bilincinde olarak... Avrupa halklarının kültürlerindeki ve geleneklerindeki çeşitliliğe ve üye devletlerin kimliklerine saygılı olarak... kiliseyle sürekli irtibatla bulunarak...”

Kutsalı olmayan toplum

Türkiye’de bir grup, uluslararası kuruluşların da desteğiyle şu iddialarda bulunmaktadır:

- 1- Anayasada milletten, milliyetten söz edilmez.
- 2- Anayasalarda “ideoloji” olmaz.
- 3- Anayasalarda dini referanslar olmaz.

İddialara dayanak gösterilme ihtiyacı bile hissedilmemektedir. Tavrı şudur: “Bu böyledir! Dünya bu yöne gitmektedir! Siz de bu yöne gitmek zorundasınız!” Bu emredici tutumun siyasî ve ideolojik yönlerini başka bir yazıya bırakarak tespitlerimizi sıralayalım:

1- Dünya anayasalarının büyük çoğunluğunda millet ve milliyet vardır ve ön plandadır. (Bakınız: 15 Ağustos 2010 tarihli Açık Görüş, “‘Türklük’ bahsinin bilimsel sakıncaları!”, <http://www.stargazete.com/acikgorus/-turkluk-bahsinin-bilimsel-sakincalari-haber-286026.htm>)

2- Dünya anayasalarının çoğunda devletin ideolojisi, değerleri belirtilmektedir ve ön plandadır.

3- Dünya anayasalarının çoğunda kutsala atıf vardır. Bir kısmında da mezhep ve kilise seviyesine kadar ayrıntıya girilmektedir.

O halde iddia sahipleri Türkiye’ye, dünyada sık rastlanılmayan bir anayasa istemektedirler. “Dünya anayasaları böyle. Dünya yanılmaz. O halde bizimki de böyle olmalıdır.” diyemezler. “Şu anda dünya anayasaları böyle değil ama dünya bu yöne gidiyor” gibi bir iddiaya da dünyanın karnı tok sanıyorum. Gerçekten de dünya anayasaları veya başka yasaları arasında kehanete dayanmamaktadır. Belki Çin Halk Cumhuriyeti anayasası hâriç. Onda hâlâ bilimsel sosyalist kehanetin izlerine rastlanıyor.

Kediye kedi diyelim!

O zaman, makul bir tartışma yapabilmek için, Sarkozy’nin ölümsüz entelektüel ifadesiyle, “kediye kedi demek” gerekmektedir:

1- Dünyanın anayasalarında öyle olmasa da Türkiye anayasasında millete ve milliyete atıf yapılmamalıdır, çünkü...

2- Dünyanın anayasaları öyle olmasa da Türkiye anayasasında ideolojiye, değerlere yer verilmemelidir, çünkü...

3- Dünyanın anayasaları öyle olmasa da Türkiye anayasasında kutsala atıf yapılmamalıdır, çünkü... Tabii, okuyucuları tahmin etmiştir, bunları söyleyen, cümleleri de tamamlamak zorundadır.

Belki yararı olur... Cümleler şöyle tamamlanabilir:

Birinci cümle: Dünyanın anayasalarında öyle olmasa da Türkiye anayasasında millete ve milliyete atıf yapılmamalıdır, çünkü Türkiye’de Türk Milleti’nin egemenliğini istemiyoruz. Hatta “egemenlik” sözünü bile duymak istemiyoruz.

İkinci cümle: Dünyanın anayasaları öyle olmasa da Türkiye anayasasında ideolojiye, değerlere yer verilmemelidir, çünkü mevcut anayasadaki 1924 ideolojisini sevmiyoruz. Onun yerine daha iyi bir ideoloji koyana kadar, hiç olmazsa ideolojisiz kalsın.

Üçüncü cümle: Dünyanın anayasaları öyle olmasa da Türkiye anayasasında kutsala atıf yapılmamalıdır, çünkü sizin kutsalınız AB ve ABD'nin kutsalı değildir. Papadan, Ortodoks Kilisesinden veya Protestanlıktan bahsetmediğiniz sürece dinden imandan hiç söz açmamanız en iyisidir.

Merkel'in, "Türkiye, AB'ye giremez. Ama AB'ye sağlam bir şekilde demir attırmalıyız" sözünün manasını günler geçtikçe anlamaya başladım galiba. Eskiden bu lafı, Amerikanları İngiltere'ye karşı isyana sevk eden, "Temsil edilmeyeceksiniz ama vergi vereceksiniz" dayatmasına benzetiyordum. Şimdi bundan daha güçlü bir "demirleme" hissetmekteyim: Değerleri, kutsalları, kültür ve tarih kökleri belli bir millet devleti yerine, böyle, kimliği, kutsalı, kültür ve tarih kökü ve hele hele milliyeti bulunmayan bir toprak parçasını AB'ye, veya ABD'ye sağlam bir şekilde demirlemek çok daha kolay olmalı.

Prof.Dr. İskender ÖKSÜZ

"Yazı metni 11 Aralık 2011 Pazar tarihli Star Açık Görüş'ten iktibastır „